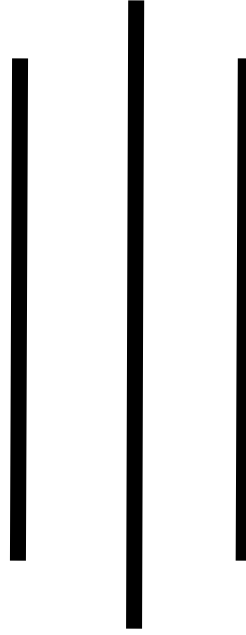

सडक मर्मत-संभार निर्देशिका (ROAD MAINTENANCE DIRECTIVE)

असार २०७५

सूर्यबिनायक नगरपालिका

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

कटुञ्जे, भक्तपुर ।

सूर्यबिनायक नगरपालिकाको मिति २०७५/०३/०५ मा बसेको कार्यपालिका
बैठकबाट स्वीकृत तथा मिति २०७५/०३/१० गते बसेको
तेश्रो नगरसभाबाट पारित

निर्देशिकाको उद्देश्य :

यस निर्देशिकाको प्रमुख उद्देश्य नगरपालिका क्षेत्रका सडकको प्रभावकारी तथा योजनाबद्ध रूपमा मर्मत-संभार गर्ने प्रणालीको विकास होस् भन्ने हो । यस निर्देशिकाको प्रयोगबाट मर्मत तथा संभार कार्यको योजना बनाउन, प्राथमिकताका आधारमा कार्यान्वयन गर्न तथा लागत खर्चको अनुमान गर्ने प्रक्रियामा सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ । यस बाहेक यो निर्देशिकाको उद्देश्यहरु तल उल्लेख गरिएका छन् ।

- सडक मर्मत-संभार कोषको लागि केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, सडक बोर्ड नेपाल एवं अन्य श्रोतहरुबाट प्राप्त हुने श्रोतलाई व्यवस्थित तरीकाले संचालन गर्ने,
- नगरपालिका र सम्बद्ध समूहहरूसंग सहभागिता तथा समन्वय गरी स्थानीय श्रोत परिचालन गर्न मद्दत पुरयाउने,
- ग्रामीण सडकहरुमा गर्नुपर्ने मर्मत कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकता निर्धारण गरी वार्षिक नगरपालिका सडक मर्मत-संभार कार्यक्रम तयार गर्न सघाउ पुरयाउने,
- मर्मत कार्यको अनुगमन र निरीक्षण गर्ने जस्ता कामहरु सम्पादन गर्नका लागि सरलता ल्याउने, सुव्यवस्थित गर्ने, र
- नगरपालिकामा मर्मत – संभार कोषको स्थापना र संचालन प्रकृत्यामा एकरूपता ल्याउने ।

निर्देशिकाका मुख्य विषयवस्तुहरु यस निर्देशिकामा ५ परिच्छेदहरु रहेका छन् ।

१. परिचय
२. सडक तथा मर्मत-संभारको पहिचान
३. मर्मत-संभारका लागि श्रोत परिचालन
४. मर्मत-संभार योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन
५. सूचना प्रणाली र मर्मत-संभार अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन ।

परिचय

सडक निर्माणमा ठूलो पूँजीगत लगानी गरिएको हुन्छ । त्यसैले सवारी संचालन लागतमा प्रभावकारी रूपमा कमी ल्याउन, सडकको स्तर-हासको गतिलाई न्यूनीकरण गरी सडकको आयु लम्ब्याउन र सुरक्षित तथा भरपर्दो यातायात सेवाको सुविधा उपलब्ध गराउन उपयुक्त मर्मत-संभारको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । सडकको मर्मत-संभार भन्नाले सडक एवं सडकसंग आवद्ध भौतिक संरचनाहरुको नियमित, प्रभावकारी र दिगो संचालन एवं उपयोगका लागि गरिनु पर्ने क्रियाकलापहरुलाई जनाउँछ ।

नगर सडक- परिभाषा

मर्मत-संभार प्रयोजनको लागि नगरपालिकाको अधिकारभित्र रहेको र स्थानीय निकायबाटै संचालन एवं मर्मत-संभार गरिने मोटर बाटो (Motorable Road) लाई नगर सडकको रूपमा लिईएको छ । सडक सतहको आधारमा ग्रामीण सडक माटे (Earthen), खण्डास्मित (Gravelled Road) अथवा कालोपत्रे (Black Topped) हुन सक्ने छन् । नगरपालिकाभित्रका स्थानीय निकाय बाहेक अन्य निकाय (सडक विभाग, सिंचाइ विभाग, विद्युत प्राधिकरण, नेपाली सेना आदि) ले बनाएका सडकहरू स्थानीय निकायमा हस्तान्तरण नभएसम्म नगर सडकभित्र पर्ने छैनन् ।

नगर सडक- वर्गीकरण

सडकलाई निम्न अनुसार वर्गीकरण गरिएको छ ।

- सेवा सुविधाको आधारमा

क) सर्वयाम (बाह्र महिने) सडक (All Weather Road) - वर्षभरि संचालन हुन सक्ने सडक
ख) सुख्खायाम सडक (Fair Weather Road) - सुख्खायाममा मात्र संचालन हुन सक्ने सडक

- सडक सतहको आधारमा

क) माटे वा धूले सडक (Earthen Road)

ख) खण्डास्मित सडक (Gravelled Road)

ग) कालोपत्रे सडक (Black Topped Road)

- सडकको महत्वको आधारमा

क) “क”श्रेणी -नगरपालिका जोड्ने सडक)

ख) वडा सडक “ख” श्रेणी -वडा स्तरीय सडक)

- मर्मत-संभारको योग्यताको आधारमा:

क) मर्मत-संभार योग्य सडक (Maintainable Road)

ख) मर्मत-संभार अयोग्य सडक (Non-maintainable Road)

मर्मत-संभारको उद्देश्य

सडकको दीर्घकालीन उपयोग एवं वातावरणीय प्रभावबाट सडक सतह बिग्रने (Road Surface Deterioration) र सडक निर्माण सामग्रीको क्षय (Loss of Road Materials) को दोहोरो असरलाई कम गरी सडकलाई उपयोग योग्य अवस्थामा राख्न सडक मर्मत-संभार गरिन्छ ।

निम्न लिखित उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि सडकको मर्मत-संभार कार्य गर्नुपर्दछ ।

- सडक सेवालाई सुचारु राख्न: सडकलाई उचित मर्मत-संभार गरी सवारी साधनहरू चल बाधा अड्चन नहुने स्थितिमा राख्नुपर्दछ ।
  - सवारी संचालन खर्च र यात्रा समय घटाउन: (Reduction in Transportation Cost & Travel Time) राम्रोसंग मर्मत-संभार गरिएको सडकमा गाडी गुड्न सजिलो हुन्छ । अप्ट्यारो र बिग्रेको सडकमा गाडीका पाटपूर्जा बढी बिग्रने, ईन्धन बढी खर्च हुने र टायर समेत चाँडै खिइने गर्दछ । राम्रोसंग मर्मत-संभार गरिएको सडकले एक ठाँउबाट अर्को ठाँउसम्म यात्रा गर्न लाग्ने समय (Travel Time) र संचालन खर्च घटाउन मद्दत पुर्याउनुका साथै यात्रा आरामदायी पनि हुन्छ ।
  - दुर्घटनाको सम्भावना घटाउन: मर्मत-संभारको अभावमा सडकको चौडाई साँघुरिने र सडक छेउका पाखाहरू भत्कनाले सवारी संचालनमा असुविधा भई दुर्घटना हुने सम्भावना बढी हुन्छ । राम्रोसंग मर्मत-संभार गरिएको सडकमा यस्तो समस्या रहँदैन र दुर्घटना हुने सम्भावना कम हुन्छ ।
  - बढी खर्चिलो र जटिल मर्मत कार्यको आवश्यकता कम गर्न: नियमित रूपमा स-साना मर्मत-संभारका कार्यहरू गर्दै गएमा सडकलाई जटिल प्रकारका क्षतिहरूबाट बचाउन सकिन्छ, जसबाट एकै पटक धेरै खर्च लाग्ने मर्मत-संभार तथा पुनःनिर्माणको आवश्यकता लाई कम गर्न सकिन्छ ।
  - सडकको दीर्घकालीन प्रयोग सुनिश्चित गर्न र सडक सम्पत्तिको संरक्षण गर्न: उचित मर्मत-संभार गरिएको सडकको आयु बढ्न जाने हुँदा लगानीको अधिकतम प्रतिफल प्राप्त हुनको साथै सडक सम्पत्तिको संरक्षण (Preservation of Road Assets) मा सहयोग पुर्याउँछ ।

सामाजिक तथा आर्थिक उपलब्धिको निरन्तरता: सुदृढ ग्रामीण पहुँचबाट प्राप्त हुने सामाजिक एवं आर्थिक उपलब्धिहरूलाई निरन्तरता प्राप्त हुन्छ ।

मर्मत-संभारका प्रकार

विद्यमान हावापानी, सवारी-साधनको प्रकार, सवारीको भार तथा चाप, इन्जिनियरिङ डिजाईन, सडक निर्माणको गुणस्तर र सडक सतहको प्रकार (माटे, खण्डास्मित, कालो पत्रे) आदिले सडक मर्मत-संभार कार्य गर्ने उपयुक्त समय, मर्मत - संभारको प्रकार तथा आवश्यक बजेट निर्धारण गर्दछन् । ग्रामीण सडकमा निम्न पाँच प्रकारका मर्मत-संभार कार्यहरू गरिन्छन् ।

- नियमित मर्मत-संभार (Routine Maintenance)
- पटकै मर्मत-संभार (Recurrent Maintenance)
- आवधिक मर्मत-संभार (Periodic Maintenance)
- रोकथाममूलक मर्मत-संभार (Preventive Maintenance)

- आकस्मिक मर्मत-संभार (Emergency Maintenance) सडकको मर्मत-संभार संबन्धी क्रियाकलाप निर्माण अवधि सम्पन्न भएपछि मात्र शुरु गरिन्छ । निर्माण चरणको अवधिमा गरिने रोकथाममूलक तथा अन्य आवश्यक मर्मत-संभार सडक निर्माणकै हिस्साको रूपमा लिईन्छ । पुनर्स्थापना तथा स्तरोन्नति कार्य (Rehabilitation and Upgrading Works) मर्मत-संभार कार्य नभएकोले यस्ता कार्यहरु यस निर्देशिकाको दायरा भित्र पर्दैनन् । अतः ती कार्यहरु छुट्टै बजेट शीर्षक अन्तर्गत सम्पन्न गरिनु पर्दछ ।

नियमित मर्मत-संभार (Routine Maintenance) नियमित मर्मत-संभार अन्तर्गत सबै सडकमा बाह्रै महिना गर्नुपर्ने सानातिना मर्मतका कार्यहरु पर्दछन् । नियमित रूपमा गरिनुपर्ने साधारण प्रकृतिका मर्मत-संभार कार्यहरु विशेषगरी पूर्व अनुमान तथा लेखाजोखा नगरी गर्नु पर्ने र निश्चित प्रकृतिका हुन्छन् । सडकलाई उपयुक्त स्वरूपमा राख्न र स्तर हास हुनबाट बचाई राख्न गरिने नियमित कार्यहरु यस भित्र पर्दछन् । साधारणतया यसमा दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्दैन । निश्चित खर्च (Fixed cost) लाग्ने यो कार्य साधारणतया उपभोक्ता समितिहरु मार्फत सडक संभारकर्ता (Length Person) हरुबाट गराउनुपर्दछ ।

पटके मर्मत-संभार (Recurrent Maintenance) वर्षको विभिन्न समयमा गर्नुपर्ने तर नियमित मर्मत-संभार भित्र नपर्ने साना संभार कार्यहरु पटके मर्मत- संभार अन्तर्गत पर्दछन् । सवारीको प्रकार तथा चाप र वर्षाको कारणले सडकमा भएका र हुन सक्ने क्षतिबाट सडकलाई बचाउन वर्षमा पटक पटक (२,३ पटक) गर्नुपर्ने संभार कार्यलाई पटके मर्मत-संभार कार्य भनिन्छ । यस्तो कार्यमा प्रायः दक्ष श्रमिकहरुको समेत आवश्यकता पर्दछ । मर्मत-संभारका काम गराउनु भन्दा पहिले नै यस्ता कार्यको पहिचान र लागत ईस्टिमेट तयार पार्नुपर्दछ ।

आवधिक मर्मत-संभार (Periodic Maintenance) केही वर्ष बिराएर गर्नुपर्ने ठूला मर्मत-संभार कार्यहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् । नियमित तथा पटके मर्मत- संभार कार्यबाट मात्र सडकलाई दुरुस्त अवस्थामा राख्न सधैं संभव नहुने र परिमाणात्मक रूपले बढी कार्य गर्नुपर्ने प्रकृतिका मर्मत-संभार कार्यहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् । यस्तो मर्मत-संभार कार्य कालो पत्रे सडकमा ५ देखि ७ वर्षमा, खण्डास्मित सडकमा ३ देखि ५ वर्षमा र माटे सडकमा सडकको अवस्था हेरी २ देखि ३ वर्षमा एक पटक गर्ने गरिन्छ तर केही ग्रामीण सडकहरुमा प्रत्येक वर्ष खासगरी वर्षायाम पछि आवधिक मर्मत-संभार आवश्यक पर्न सक्दछ । यस्तो कार्यमा प्रायः दक्ष श्रमिकहरुको समेत आवश्यकता पर्दछ । मर्मत-संभारका काम गराउनु भन्दा पहिले नै यस्ता कार्यको पहिचान र लागत ईस्टिमेट तयार पार्नुपर्दछ ।

आकस्मिक मर्मत-संभार (Emergency Maintenance) अप्रत्यासित रूपले अचानक सडकमा प्राकृतिक तथा दैविक वाधा अडचन आइपरेर आवागमन बन्द भएको अवस्थामा आकस्मिक मर्मत-संभार कार्य गरिन्छ । कुनै प्राकृतिक कारण वा भवितव्यबाट सडकमा अवरोध

आएमा वा बन्द भएर सवारी आवागमन हुन नसकेमा वा सडकलाई हानि नोक्सानी हुने खतरा उत्पन्न भएमा यथाशीघ्र सडक खोल्ने र अवरुद्ध भएको यातायातलाई सञ्चालन गर्न तथा सडकलाई थप हानि नोक्सानीबाट जोगाउन तुरुन्तातुरुन्तै गरिने मर्मत-संभारलाई आकस्मिक मर्मत-संभार भनिन्छ । आकस्मिक मर्मत-संभारको काम समाप्त भएपछि क्षतिग्रस्त सडकलाई दुरुस्त पहिलेकै अवस्थामा लैजाने कार्य यस शीर्षकमा पर्दैन ।

रोकथाममूलक मर्मत-संभार (Preventive Maintenance) भविष्यमा हुन सक्ने संभावित क्षतिबाट सडकलाई बचाएर राख्न र पुनर्स्थापना कार्यको आवश्यकताबाट बचाउन तथा पर सार्न सडक क्षेत्र (Right of Way) को सुरक्षाको लागि गरिने मर्मत-संभार सम्बन्धी कार्यहरूलाई रोकथाममूलक मर्मत-संभार भनिन्छ । यी कार्य भू-गर्भिक, भौगोलिक तथा वातावरणीय कारणहरूबाट प्रभावित हुन्छन् । यस प्रकारको मर्मत-संभारको लागि समय अन्तराल (Time Interval) तोक्न नसकिने हुँदा उपलब्ध श्रोतले भ्याएसम्म आवश्यक देखिनासाथ कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गरिनुपर्दछ ।

ग्रामीण सडक मर्मत-संभार क्रियाकलापहरूको प्राथमिकताक्रम
(Priority of Maintenance Activities)

ग्रामीण सडक मर्मत-संभार गर्दा सबै प्रकारका मर्मत-संभारहरू एकैपटक गर्न आर्थिक दृष्टिकोणले सम्भव नहुने हुँदा उपलब्ध श्रोत तथा साधनको प्रभावकारी उपयोग गर्न तथा सडकको दीर्घकालीन प्रयोग सुनिश्चित गर्न निम्न प्राथमिकताक्रमको आधारमा मर्मत-संभार क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

१. आकस्मिक मर्मत-संभार (Emergency Maintenance)
२. नियमित मर्मत-संभार (Routine Maintenance)
३. पटके मर्मत-संभार (Recurrent / Occasional Maintenance)
४. आवधिक मर्मत-संभार (Periodic Maintenance)

मर्मत-संभार क्रियाकलापहरूमध्ये सडक नाली प्रणाली (Road Drainage System) को नियमित मर्मत-संभार अन्य सबै मर्मत-संभार कार्यहरूको आधारशीला हो ।

नोट:- रोकथाममूलक मर्मत-संभार (Preventative Maintenance) को लागि समय अन्तराल तोक्न व्यवहारिक नहुने हुँदा प्राथमिकताको क्रममा समावेश गरिएको छैन ।

मर्मत-संभारका लागि श्रोत परिचालन

मर्मत-संभार विशेष कोष

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ बमोजिम नगरपालिकामा मर्मत-संभार विशेष कोषको व्यवस्था गरिएको छ । तसर्थ नगरपालिकाले सोही बमोजिम कोषको व्यवस्था गरी भौतिक संरचनाको संचालन एवं मर्मत-संभारको कार्यका लागि आवश्यक श्रोत जुटाउनु पर्दछ ।

नगरपालिकाले उक्त नियमावलीमा उल्लेख भए बमोजिम प्रत्येक नगर परिषदले आफ्नो आन्तरिक आयबाट यस कोषमा रकम विनियोजन गर्नेछ ।

- वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा आन्तरिक तथा केन्द्रीय अनुदान अन्तर्गत पूर्वाधार विकासका हरेक क्षेत्रको लागि गरिने कूल वार्षिक विनियोजनको २० प्रतिशतमा नघट्ने गरी मर्मत-संभारका लागि छुट्याएको एकमुष्ठ रकम,
- अन्य निकायको सहयोगमा कार्यान्वयन हुने योजनाको हकमा ती निकायले संचालन एवं मर्मत-संभारका लागि उपलब्ध गराएको रकम,
- केन्द्र सरकार ,प्रदेश सरकार वा अन्य निकायहरूले उपलब्ध गराएको मर्मत-संभार बापतको एकमुष्ठ रकम, र
- कोषमा जम्मा भएको रकमको उत्पादनमूलक परिचालनद्वारा आर्जित रकम ।

मर्मत-संभार विशेष कोषमा यसरी जम्मा भएको रकम नगरपालिकाले केन्द्र सरकार ,प्रदेश सरकार, सडक बोर्ड नेपाल तथा दातृ निकायहरूबाट संचालित सडक योजनाहरूको मर्मत-संभारको लागि नगरपालिकाबाट व्यहोर्नु पर्ने परिपूरक अंशको रूपमा समेत उपयोग गर्न सक्नेछ ।

कोष संचालन कार्यविधि

मर्मत-संभार विशेष कोषसंग सम्बन्धित आर्थिक व्यवस्थापन कार्य स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली, २०६४ वा सम्बन्धित स्थानीय निकायद्वारा लागू गरिने आर्थिक व्यवस्थापन कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिम गर्नुपर्नेछ ।

नगर सडक मर्मत-संभार कोष (MRMF)

मर्मत-संभार विशेष कोषले नगरपालिकाका सबै किसिमका पूर्वाधार संरचनाहरू (जस्तै खानेपानी, सिंचाई, सामुदायिक भवन, सडक, गोरेटो, भोलुङ्गे पुल, साना जलविद्युत आदि समेत) लाई समेटने हुँदा नगर सडकहरूको मर्मत-संभार कार्यको लागि मर्मत-संभार विशेष कोष अन्तर्गत “नगर सडक मर्मत-संभार कोष” खडा गरिनुपर्दछ ।

यस कोषका लागि माथि उल्लेख गरिएका श्रोतहरूबाट आर्थिक श्रोत जुटाइने छ ।

नगर सडक मर्मत-संभार कोषमा नगरपालिकाले व्यहोर्नुपर्ने योगदान र केन्द्र र प्रदेश सरकारले व्यहोर्ने परिपूरक योगदानको रकम रहने छ । वार्षिक मर्मत-संभार कार्यक्रम स्वीकृत भइसकेपछि नगरपालिकाले व्यहोर्नुपर्ने योगदान बापतको अंशसडक मर्मत-संभार कोषमा जम्मा गरिनेछ । यसरी जम्मा गरिएको योगदान अंशको आधारमा केन्द्र/प्रदेश सरकारले व्यहोर्नुपर्ने योगदान अंश संबन्धित मर्मत संभारकोषमा निकासा गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्छ ।

सडक मर्मत-संभार कोषमा जम्मा भएको रकम संबन्धित सडककै मर्मत-संभारको लागि उपयोग गर्न प्राथमिकता दिनु पर्नेछ र आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाको निर्णयमा अन्य सडकहरूको मर्मत-संभारको लागि समेत उपयोग गर्न सकिनेछ ।

अन्य विविध श्रोतहरु

माथि उल्लेख गरेका श्रोतहरुको अतिरिक्त स्थानीय क्षेत्रमा सक्रिय गै.स.स.(NGOs/INGOs) यातायात व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति तथा निकायहरु (Transport Entrepreneurs), प्रत्यक्ष लाभग्राहीहरु आदिबाट समेत सडक मर्मत-संभारका लागि थप श्रोत परिचालन गर्न सकिनेछ ।

मर्मत-संभार योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

परिचय

ग्रामीण सडक मर्मत-संभार योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रस्तुत मर्मत-संभार व्यवस्थापन चक्र (Management Cycle) अनुसार गरिनु पर्दछ ।

सडकको भौतिक अवस्थाको लगत विवरण तयारी

मर्मत-संभारका लागि सडकहरुको प्राथमिकता निर्धारण

मर्मत-संभार गर्नुपर्ने कार्यको लेखाजोखा, सर्वेक्षण तथा प्रारम्भिक लागत तयारी

मर्मत-संभार कार्यको कार्यान्वयन व्यवस्थापन

मर्मत-संभार कार्यको अनुगमन, मूल्याङ्कन, कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तथा सार्वजनिक लेखापरीक्षण

वार्षिक सडक मर्मत-संभार योजना तयारी (मर्मत-संभारको कार्यसूची तयार गर्ने)

प्राथमिकतामा परेका सडकको मर्मत-संभार कार्यको विस्तृत अध्ययन तथा लागत तयारी पृष्ठपोषण (Feedback)

नगर सडक मर्मत वजेट विनियोजनको व्यवस्था

प्राथमिकताको आधारमा सडकको किसिम अनुसार निम्नानुसारको प्रतिशतका आधारमा वजेट विनियोजन गर्नुपर्ने छ।

- १)कच्ची सडक - कूल वजेटको २०%
- २)ग्राभेल सडक- कूल वजेटको ४०%
- ३)पक्की सडक- कूल वजेटको ४०%

मर्मत-संभार गर्नु पर्ने कार्यको लेखाजोखा, सर्वेक्षण तथा प्रारम्भिक लागत तयारी

प्रत्येक वर्ष मर्मत-संभार गरिने सडकहरुको निरीक्षण गरी प्रारम्भिक लागत सहितको मर्मत-संभार योजना तर्जुमा गर्नु पर्दछ ।

मर्मत-संभारका लागि सडकहरुको प्राथमिकता निर्धारण

सबै सडक मर्मत-संभारको लागि पर्याप्त आर्थिक श्रोत उपलब्ध हुने सम्भावना न्यून रहने हुँदा मर्मत-संभार कार्य गराउने सडकहरूको प्राथमिकता निर्धारण गर्नु पर्दछ । मर्मत-संभारको प्राथमिकता निर्धारण गर्दा मर्मत-संभार समयमा नगरिएमा हुनसक्ने संभावित क्षतिको समेत लेखाजोखा गरी सोको आधारमा गरिनु पर्दछ ।

मर्मत-संभार कार्यको लागि केन्द्रीय निकाय जस्तै: सडक बोर्ड नेपाल, बाट रकम प्राप्त गर्न निर्धारित प्रावधान अनुसार प्राथमिकता निर्धारण तथा अन्य मापदण्ड पूरा गर्नुपर्नेछ ।

मर्मत-संभार गरिने सडकहरूको प्राथमिकता निर्धारण **नगर** स्तरीय र केन्द्र/प्रदेश स्तरीय गरी दुई चरणमा गरिनेछ । नगर स्तरमा प्राथमिकता निर्धारण गरी वार्षिक सडक मर्मत-संभार योजना (ARMP) तथा वार्षिक कार्य योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

मर्मत-संभार कार्यको लागि सडकहरूको प्राथमिकता निम्नानुसार निर्धारण गरिने छन् : नगर स्तरीय
🕒 सडकको अवस्था
🕒 यातायातको चाप (Traffic Volume)
🕒 नगरपालिकाको प्राथमिकता
🕒 रणनीतिक महत्व

कार्यान्वयन प्रक्रिया (Implementation Modality)

उपलब्ध श्रमशक्ति, वस्तु तथा साधन, विकास कार्यमा उपभोक्ताहरूको सहभागिताको तत्परता आदि कुराहरूलाई मध्यनजर गर्दै आर्थिक प्रशासन नियमावलीको परिधिभित्र रही तल उल्लेखित कुनै पनि प्रकृयाद्वारा सडकको मर्मत-संभार कार्य कार्यान्वयन गराउन सकिनेछ । उल्लेखित कुनै पनि प्रकृयाहरू अवलम्बन गर्दा मर्मत-संभार गर्ने कामदारहरूको सुरक्षा (Insurance) को व्यवस्था कार्यान्वयन गर्ने निकायले गर्नुपर्नेछ ।

अमानत (सोभै कामदार नियुक्ति गरिने) प्रक्रिया

यस प्रक्रियामा कार्यान्वयन गर्ने निकायले आफ्नै साधन (Equipment) प्रयोग गरी स्थायी वा अस्थायी रूपमा सोभै कामदारको व्यवस्था गरी गराईनेछ । साधारणतया नियमित मर्मत-संभार कार्यका लागि यो प्रक्रिया अपनाईनेछ ।

उपभोक्ता समिति मार्फत कामदार समूहद्वारा गराउने प्रक्रिया

यस प्रक्रिया अन्तर्गत सडक मर्मत-संभार उपभोक्ता समिति मार्फत स्थानीय कामदार समूह (लाभग्राही वा उपभोक्ता समुदाय) लाई परिचालन गरी काम गराइन्छ र सम्पन्न कामको आधारमा भुक्तानी गरिन्छ । साधारणतया सडकको नजिकै बसोबास गर्ने कामदार समूहलाई सडक मर्मत-संभारको जिम्मा दिइनुपर्दछ । उपभोक्ता समितिलाई सहभागी गराउने प्रक्रियामा स्थानीय योगदानको रूपमा रकम जुटाउन नसकिने स्थानमा श्रमदानको रूपमा समेत जनसहभागिता जुटाउन सकिनेछ । साधारणतया नियमित र पटके

मर्मत-संभार कार्यको लागि र कामको प्रकृति हेरी अन्य मर्मत-संभार कार्यका लागि समेत यो प्रक्रिया अपनाउन सकिने छ ।

निर्माण व्यवसायी वा व्यक्ति मार्फत ठेक्कामा काम गराउने प्रक्रिया

सडक संभारकर्ता (Length Person) वा कामदार समूह (Workers Group) बाट सम्पन्न गर्न सम्भव नभएका तथा प्राविधिक दृष्टिले जटिल एवं मेशिनरीको उपयोग आवश्यक पर्ने मर्मत-संभार कार्य ठेकेदारहरु मार्फत गराईनेछ । साधारणतया आवधिक मर्मत-संभार कार्य तथा पुनर्स्थापना जस्ता ठूला प्रकृतिका कार्य गर्नका लागि यो प्रक्रिया अपनाईनेछ ।

संस्थागत तथा नीतिगत व्यवस्था

भूमिका

स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति, २०६१ मा उल्लेख भएअनुसार उपभोक्ता समिति आफैले मर्मत-संभार गर्ने आयोजना बाहेक नगरपालिकाले विद्यमान पूर्वाधारहरुको मर्मत-संभारको लागि आवश्यक बजेट व्यवस्था पश्चात् मात्र नयाँ आयोजनाहरुको लागि बजेट बाँडफाँड गर्नुपर्नेछ । मर्मत-संभारको लागि आवश्यक श्रोतको स्पष्ट पहिचान तथा कार्यान्वयनको उचित बन्दोबस्त नगरी नयाँ आयोजनाहरु सञ्चालन गरिने छैनन् ।

उचित मर्मत-संभार नहुने परिस्थितिमा थप नयाँ सडक निर्माण गर्ने तर्फ सकेसम्म जोड दिनुहुँदैन । केन्द्रीय सरकार वा दातृ संस्थाले सडक बनाइदिएपछि मर्मत-संभार पनि गरिदिन्छ भन्ने सोच नै बदल्नु आवश्यक छ । साथै मर्मत-संभार गर्ने संस्थागत व्यवस्था पनि स्थानीय तहमा नै गरिनु पर्दछ । तसर्थ मर्मत-संभारको जिम्मा लिन स्थानीय स्तरमा संगठित मर्मत-संभार समिति हुनुपर्दछ । यो समितिलाई सडकको हेरचाह गर्न, मर्मत-संभार गर्न र सडकमा आवगमन गर्ने वाहनहरुमा प्रचलित ऐन अनुसार दस्तुर लगाई श्रोत जुटाउने अधिकार दिइनु पर्नेछ ।

सडक मर्मत-संभार गर्ने प्रतिबद्धता

दातृ संस्थाहरु लगायत अन्य कुनै पनि श्रोतबाट सडक निर्माण कार्य सकिए पछि मर्मत-संभार तथा संचालनको लागि स्थानीय स्तरमै आत्मनिर्भरता हुनु पर्नेछ । सडकको निर्माणाधीन अवस्थामा परिआउने मर्मत-संभार कार्यलाई सडक निर्माण कार्यकै अङ्ग मानी निर्माण कार्य सम्पन्न नहुँदासम्म योजनाबाटै आवश्यक आर्थिक भार वहन गरिने छ । सडकको निर्माण कार्य सम्पन्न भएपछि सडक निर्माणबाट लाभान्वित क्षेत्रका सडक निर्माण गर्न जिम्मा लिने संगठित उपभोक्ता समूह तथा समुदायले सडकलाई मर्मत-संभार गरेर सुचारु राख्ने प्रतिबद्धता (Commitment) सहित आवश्यक जिम्मेवारी लिनु पर्नेछ ।

सडक उपभोक्ता समितिहरुले बनाइसकेका सडकहरुको आफैले मर्मत-संभार गर्ने अवधारणाको विकास गर्ने तथा संचालनको लागि आवश्यक व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ । यस्तो अवधारणा विकास गर्न (स्वावलम्बन /वचत) आय आर्जन समूहहरु (अरु संगठित स्वावलम्बन, ऋण तथा बचत, कृषक, वन, आमा आदि समूहहरु) सँग समेत समन्वय गर्न सकिनेछ ।

सडकहरुको उचित मर्मत-संभार सहित दिगो उपयोगिता सुनिश्चितताको लागि नगरपालिकाको आफ्नै श्रोत, नेपाल सरकारको सशर्त तथा निःशर्त अनुदान अन्तर्गत सडक क्षेत्रको लागि वार्षिक रुपमा विनियोजन हुने कूल रकमको कम्तीमा २० प्रतिशत रकम (मर्मत संभार कोषहरुमा जाने रकम बाहेक) सडक मर्मत-संभारको लागि उपयोग गरिनु पर्नेछ ।

नगर सडक मर्मत-संभार समिति (MRMC)

नगर स्तरमा सडक मर्मत-संभार कार्यको व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले देहाय अनुसारको नगर सडक मर्मत-संभार समिति (MRMC) को गठन गर्नुपर्नेछ ।

१.	नगर प्रमुख	-	अध्यक्ष
२.	संयोजक पूर्वाधार विकास समिति	-	सदस्य
३.	अध्यक्षले तोकेबमोजिम निर्वाचित जनप्रतिनिधी तिन जना	-	सदस्य
४.	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	-	सदस्य
५.	योजना शाखा प्रमुख	-	सदस्य सचिव

नगर सडक मर्मत-संभार समिति (MRMC) ले निम्नानुसारको कार्य गर्नेछ

- सडक मर्मत-संभार कोषका लागि स्थानीय श्रोतहरूको पहिचान र परिचालन गर्ने,
- मर्मत-संभार गर्नुपर्ने सडकहरूको पहिचान पछि निश्चित मापदण्ड अनुसार सडकहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने र सिफारिस गर्ने,
- मर्मत-संभारको लागि स्वीकृत योजनाहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने,
- मर्मत-संभारका लागि संचालनमा रहेका सडकहरूको नियमित अनुगमन गर्ने,
- मर्मत-संभार सम्बन्धी कार्यान्वयन भइरहेको र संचालनमा रहेका सडकहरूको सम्बन्धमा कम्तीमा प्रत्येक ४ महिनामा एक पटक बैठक बसी समीक्षा गर्ने र समीक्षा प्रतिवेदन नगरपालिकामा पेश गर्ने ।